

Teatr w edukacji: nowe spojrzenie na profilaktykę uzależnień

Aldona Żejmo-Kudelska

Teatr w Edukacji: nowe spojrzenie na profilaktykę uzależnień

O problemie używania alkoholu przez młodzież trudno jest dyskutować z młodymi ludźmi w sposób szczerzy i otwarty. Podstawowym problemem jest łatwość z jaką popadamy w stereotypy: „pijącej młodzieży” (którą „trzeba” zmienić) i „profesjonalnych profilaktyków” (którzy wiedzą, jak to zrobić). W takiej sytuacji nie jest łatwo nawiązać prawdziwy kontakt z młodzieżą, dotrzeć do jej świata wewnętrznego, poznać autentyczne przemyślenia i emocje związane z tym tematem. Teatr w Edukacji - o którym traktuje niniejszy artykuł - stwarza młodzieży i dorosłym szansę budowania realnego spotkania i porozumienia w obszarze profilaktyki alkoholowej.

Teatr w Edukacji: charakterystyka metody

Teatr w Edukacji (ang. Theatre In Education TIE) pojawił się w Anglii w latach 60 XX w. i należy do rozpoznawalnego i uznanego w Wielkiej Brytanii i Europie Zachodniej gatunku teatralnego zwanego Teatrem Stosowanym (ang. Applied Theatre).

U jego podstaw leżą idee demokratyzacji teatru; pragnienie „udostępnienia go” szerokim rzeszom odbiorców oraz dążenie do egalitaryzmu, chęć zerwania z rozumieniem teatru jako dobra ekskluzywnego, dostępnego tylko wybranym.

Założenia teoretyczne odnoszące się do filozofii pracy trenerskiej metodą TIE można podsumować w następujący sposób:

Młodzi ludzie są „ekspertami w zakresie samych siebie i swojego życia”. Rolą realizatorów nie jest zatem bezrefleksyjne wyposażanie uczestników w gotowe rozwiązania, dawanie rad czy prostych rozwiązań. Zadaniem prowadzącego TIE jest stworzenie możliwości otwartej rozmowy na tematy trudne.

Młodzi ludzie są zaangażowani w sytuację problemową zarysowaną w spektaklu - w trakcie warsztatów podejmują decyzje dotyczące głównego/nej bohatera/ki i ponoszą ich sceniczne konsekwencje. Prowadzący zajęcia nie oceniają zaproponowanych rozwiązań, zwracają natomiast uwagę na konsekwencje podejmowanych decyzji.

Efekt profilaktyczny uzyskiwany jest poprzez kontakt w modi bycia a nie posiadania^[1]; wymianę myśli i poglądów i dzielenie się refleksjami.

Specyfika projektów TIE polega na tym, że:

- w centrum zainteresowania TIE leżą problemy społeczne i kwestie istotne dla społeczności szkolnej,
- relacja pomiędzy aktorami a widzami w TIE ma charakter szczególny: publiczność jest angażowana w przebieg spektaklu tak, by miała szansę aktywnie wpłynąć na prezentowaną w spektaklu historię, by stała się współodpowiedzialna za losy scenicznych postaci,
- adresatami TIE jest młodzież w wieku szkolnym, zwykle są to uczniowie tej samej klasy; uczestnictwo w projektach TIE nie jest dobrowolne,
- podstawową intencją TIE jest przekazywanie wiedzy na temat poruszanych w spektaklu problemów poprzez historię życia głównych bohaterów,
- TIE jest uzależnione od fizycznego, emocjonalnego i intelektualnego zaangażowania uczestników, dlatego ważne jest, by osoby prowadzące program miały odpowiednie przygotowanie aktorsko-pedagogiczne umożliwiające wydobycie twórczego potencjału tkwiącego w grupie młodzieży.

Chciałabym zasygnalizować niezwykle istotną kwestię: Teatr w Edukacji nie jest tożsamy z Teatrem Profilaktycznym. Teatr w Edukacji jest z zasady szczegółowo przemyślanym, ustrukturalizowanym projektem profilaktycznym i najczęściej składa się z następujących elementów:

- wprowadzenia w historię (stymulatory),
- spektaklu (prezentacja problemu),
- warsztatów dramowych (praca nad problemem opisanym w spektaklu),
- elementów dodatkowych takich jak strona internetowa, akcje społeczne (utrwalenie bądź pogłębienie rozumienia problemu).[2]

Aby przybliżyć sposób, w jaki realizowane jest przełożenie podstaw teoretycznych na faktyczną pracę z młodzieżą w dalszej części artykułu chciałabym przedstawić projekt profilaktyki alkoholowej pt. „Wielogłos” - prowadzony metodą Teatru w Edukacji.

„Wielogłos” jako przykład twórczej i zaangażowanej profilaktyki

Wstęp - stymulatory

Pudełko po perfumach, kilka kartek z pamiętnika, nigdy niewysłany mail do koleżanki, drewniane kolczyki i portretowe zdjęcia chłopaka i dziewczyny. I tylko jeden list informujący o kłopotach w szkole. Wszystkie przedmioty przewiązane ozdobnym sznurkiem, zamknięte w świątecznym, kolorowym pudełku.

Program „Wielogłos” rozpoczyna się od zaproszenia młodzieży do wspólnego tworzenia historii „z pudełka” (stymulatory).

Wspólnie z prowadzącymi uczestnicy przyglądają się przedmiotom, analizują je, a następnie tworzą historię osoby, do której przedmioty mogłyby należeć. W ten sposób powstaje historia 15- letniej Majki, która jest w sytuacji życiowego kryzysu. Z czym związany jest kryzys? Z alkoholem, narkotykami, inną orientacją seksualną, chorobą psychiczną - fantazjują młodzi ludzie.

Otwarta, nie narzucająca interpretacji formuła pracy z przedmiotami jest niezwykle ważnym momentem programu. Umożliwia młodzieży twórcze zaangażowanie w sygnalizowany problem -młodzi ludzie budują „kryzysową” opowieść z życia Majki inspirując się przedmiotami, ale przede wszystkim autentycznymi historiami z życia - własnego bądź rówieśników. Dzięki temu możliwe staje się uruchomienie narracji wewnętrznej, zaciekawienie programem i zaangażowanie osobiste. Technika stymulatorów od początku staje się ważnym narzędziem inicjowania kontaktu z problemem alkoholu, który w naturalny sposób pojawia się jako element historii budowanej przez młodzież.

Spektaki

„Dziękujemy za Waszą historię, teraz opowiemy Wam naszą wersję tej historii” mówi prowadzący warsztaty, gdy na symboliczną scenę (korytarz, klasa) wchodzi pięciu aktorów. Tak rozpoczyna się 35- minutowy spektakl przedstawiający historię uczennicy ostatniej klasy gimnazjum.

W trakcie spektaklu młodzież poznaje historię 15- letniej Majki, która na prośbę przyjaciół kradnie alkohol i wspólnie ze swoją „paczką” upija się na wycieczce szkolnej. Konsekwencją tej sytuacji może być konieczność zmiany szkoły, a w dalszej perspektywie - rezygnacja z marzeń o nauce w Liceum Plastycznym.

Poprzez spektakl projekty TIE przybliżają uczestnikom właściwą tematykę spotkania; problem picia alkoholu wśród młodzieży. Problem pokazany jest w realny sposób - na przykładzie konkretnej historii konkretnej osoby. Jednocześnie zapewniamy młodzieży emocjonalne bezpieczeństwo poprzez wprowadzenie niezbędnego dystansu; „pracujemy tylko nad historią Majki”.

Warsztaty dramy

W dalszej części spotkania zadaniem uczestników jest odpowiedź na pytania, zadane przez Maję w finałowej scenie spektaklu: co Ja mogę teraz zrobić? Gdzie popełniłam błąd?

By lepiej zrozumieć sytuację, emocje i motywacje Majki (i innych bohaterów historii), młodzież ma możliwość zadawania pytań wybranym bohaterom spektaklu (technika „gorącego krzesła”). Podają więc pytania: do Majki: Dlaczego piłaś? Czemu nie chcesz wydać znajomych? Do Mamy Majki: Czy ma Pani czas dla córki? Czy w wieku Majki używała Pani alkoholu? Do Nauczycielki: Dlaczego nie broni Pani Mai wiedząc, że nie piła sama?

Młodzież wspólnie z prowadzącymi próbuje odpowiedzieć na pytanie: dlaczego i po co Majka sięgnęła po alkohol? Jakie są tego krótko i długofalowe konsekwencje tej decyzji?

Podzieleni na grupy zadaniowe uczestnicy warsztatów zastanawiają się:

- Co innego mogłaby w przeszłości zrobić Maja, by nie doprowadzić do trudnej sytuacji?
- Co Maja może zrobić teraz, by poprawić swoją sytuację? Do kogo może zwrócić się po pomoc?
- Wypracowane rozwiązania młodzież przedstawia w postaci scenek dramatycznych na forum klasy.

Z punktu widzenia celów profilaktycznych jest to niezwykle istotny etap pracy warsztatowej. Uczestnicy pracując w podgrupach uruchamiają swoje możliwości krytycznej analizy sytuacji, poszukują alternatywnych rozwiązań by pomóc Mai uniknąć kryzysu, budują konstruktywne działania na „tu i teraz”.

To moment warsztatów, który odnosi się do koncepcji profilaktyki pozytywnej; poprzez zaangażowanie intelektualne (dyskusja w grupach) a następnie działanie (scenki dramatyczne), kształtujemy umiejętności uczestników w zakresie: podejmowania odpowiedzialnych decyzji, poczucia własnej skuteczności i wpływu na życie. To moment, w którym młodzież ma czas by uaktywnić swój potencjał analityczny; odsunąć na bok emocje i pomyśleć o własnym stosunku do picia alkoholu, własnej odpowiedzialności za dokonywane wybory." [3]

Cele projektu

„Wielogłos” adresowany jest przede wszystkim do młodzieży gimnazjalnej, ale także do środowiska nauczycieli i wychowawców, a nawet pracowników Służb Społecznych: kuratorów pionu rodzinnego, pracowników

socjalnych. Ich udział w projekcie wzbogacić może rozumienie problemów młodych ludzi, presji jakiej podlegają, ich poczucia osamotnienia. Ponadto umożliwia refleksję i pracę uczestników nad rolą i odpowiedzialnością dorosłego za poszukiwanie konstruktywnych rozwiązań trudnych sytuacji wychowawczych (w trakcie warsztatów dla dorosłych proponujemy m.in. przedstawienie zasad prowadzenia rozmów interwencyjnych z młodzieżą).

Głównym celem projektu jest stworzenie przestrzeni do rozmowy wokół następujących tematów:

- presji rówieśniczej i nacisku grupowego w kontekście używania alkoholu przez młodzież,
- wpływu środowiska rodzinnego na skłonność do sięgania po alkohol,
- możliwości uzyskania wsparcia ze strony nauczycieli i wychowawców w sytuacjach kryzysowych związanych z sytuacją nadużycia alkoholu,
- odpowiedzialności za swoje postępowanie i przewidywania konsekwencji przez młodych ludzi,
- poszukiwania pozytywnych zasobów i możliwości przezwyciężenia kryzysowej sytuacji.

Opinie uczestników:

młodzieży

„Uświadamiają, że czasem nie chcemy dostrzec problemów bliskich”

„Są bardzo potrzebne, bo skłaniają do refleksji”

„Warsztaty były porażające - dały mi dużo do myślenia”

„Przekonują, że trzeba się interesować ludźmi wokół”

„Warsztaty docierają do młodzieży i myślę, że przydadzą się w przyszłości”

nauczycieli i pedagogów

„...Podoba mi się tematyka i sposób przedstawienia problemu. Spektakl z pewnością chętnie obejrzeliby uczniowie w mojej szkole. Spektakl i warsztaty są świetnie przygotowane i odegrane.”

„...Jeszcze następnego dnia byłam pod wrażeniem programu "Wielogłos". Mówiąc językiem popularnym - bardzo fajna rzecz, "wciągająca"... Myślę, że ten sposób dotarcia do młodego człowieka ma duże szanse na powodzenie. Cieszę się, że mogłam być uczestnikiem tego wydarzenia.”

„Serdecznie dziękuję Państwu za pokaz dramowy. Muszę powiedzieć, że byłam (i jestem nadal) pod ogromnym wrażeniem. Uświadomiłam sobie, że dziecko w nieco inny sposób będzie próbowało rozwiązać problem, uciekając się raczej do "odpokutowania winy", a dorosły - będzie bazował na ludzkich emocjach, szukając konkretnego, logicznego wyjścia.”

Podsumowanie

Metoda Teatru w Edukacji umożliwia młodzieży osobiste zaangażowanie w proces profilaktyczny. Siła tego doświadczenia sprawia, że efekty programów prowadzonych metodą Teatru w Edukacji są znacznie trwalsze niż w przypadku tradycyjnych metod edukacyjno-profilaktycznych. [4]

Podstawowy cel projektów Teatru w Edukacji, jakim jest stworzenie możliwości spotkania i przestrzeni do rozmowy na tematy trudne, sprawia, że programy te stają się interesujące i angażujące także dla osób, które je prowadzą.

Aldona Żejmo-Kudelska

Trener warsztatu rekomendowany przez PTP i STOP, trener dramy, absolwentka IPSiR UW. Autorka artykułów na temat dramy, organizatorka dwóch Międzynarodowych Konferencji Dramowych (2003 i 2007). Prowadzi programy profilaktyczne dla młodzieży, szkolenia dla nauczycieli i Służb Społecznych. Założycielka Drama Way Centrum Szkoleń i Rozwoju Więcej na temat dramy i Teatru w Edukacji na www.dramaway.pl

Przypisy

[1] *Modi bycia* to sposób budowania kontaktu/rozmowy z drugim człowiekiem, który kładzie nacisk na to, by być w kontakcie, a nie mieć rację. Więcej w: Erich Fromm „Mieć czy być” Dom Wydawniczy REBIS Poznań 1995

[2] Por: Depta M., Żejmo - Kudelska A., *Projekt „Na krawędzi*, „Remedium”, nr 11/12, 2005, s. 40-41

[3] Por. Jadwiga Królikowska, "Wychowawcza funkcja dramy stosowanej" w: „Pedagogika społeczna. Zagrożona młodość. Innowacyjne formy interwencji społecznej”, red. Elżbiety Bieleckiej, Rok IX/2010 nr 2 (36), s. 83-93

[4] Na skuteczność tego typu oddziaływań wskazują badania m.in. prowadzone nad projektem „Na krawędzi”. Więcej w: Alicja Jaskulska, Aldona Żejmo-Kudelska „Teatr w Edukacji: polskie doświadczenia”, w Remedium. Profilaktyka i promocja zdrowego stylu życia, nr. 10, 2010